

Ігар Клімаў

Наталенне вучонасцю: Здабыткі Сымона Буднага і Васіля Цяпінскага

Адметнымі і цікавымі постацямі Рэфармацыі ў Беларусі сталі Сымон Будны і Васіль Цяпінскі. Сярод сваіх паплечнікаў па пратэстанцкім руху яны вылучаліся добрым веданнем моў, філалагічнай кампетэнтнасцю і глыбокім досведам у сакральнай тэксталогіі, а Будны — яшчэ і выдатнай тэалагічнай падрыхтоўкай. Іх праца з рэлігійнымі тэкстамі стала вяршыняй біблейнай філалогіі Беларусі, застаючыся ў асобных аспектах непераўзыйдзенай аж да XX стагоддзя.

1

Рэфармацыя стала адметнай з’явай у Рэчы Паспалітай, дасягнуўшы тут у другой палове XVI стагоддзя апагея свайго развіцця. Важную ролю ў рэфармацыйным руху адыгрывала Беларусь, дзе новымі рэлігійнымі ідэямі была захоплена прыкметная частка вядучых пластоў — магнатэрыі, панства, шляхты, мяшчанства. Тут месціліся буйныя цэнтры пратэстанцкай асветы і прапаганды, знакамітыя на ўсю Рэч Паспалітую, знаходзілі сабе прытулак многія эмігранты, што ўцякалі з Польшчы ці Заходняй Еўропы, якіх праследавалі за іх надта смелыя ідэі. Дзякуючы пратэццыі заможных магнатаў тут узніклі пратэстанцкія грамады, працавалі друкарні і адкрываліся школы, плённа дзейнічалі знакамітыя «міністры» (пратэстанцкія святары) і казнадзеі (прамоўцы). У беларускіх асяродках Рэфармацыі вяліся гарачыя тэалагічныя дыскусіі і ствараліся радыкальныя дактрыны і творы, якія, ва ўмовах таго часу, патрабавалі звяртання да Бібліі як галоўнай крыніцы самых разнастайных аргументаў, тэзісаў і ідэй. Таму асабліва актуальным для пратэстантаў (не толькі Рэчы Паспалітай) стаў пераклад біблейных тэкстаў на зразумелую мову, а таксама іх правільнае, адэкватнае разуменне і карэктная інтэрпрэтацыя.

Напісаная на старажытных мовах Усходняга Міжземнамор’я Біблія з ранніх часоў распаўсюджання хрысціянства перакладалася на мовы многіх народаў Азіі і Еўропы. Такія пераклады рабіліся з рознымі мэтамі, мелі розную вартасць і ахоплівалі

розныя часткі Бібліі (часам нават толькі фрагменты). Аднак у эпоху Сярэднявечча ў Заходняй Еўропе, а затым і ва Усходняй Святога Пісанне замацавалася толькі ў пэўным перакладзе на сакральную мову, якую мала хто разумеў на належным узроўні, апрача духавенства. У дадатак царкоўнікі часта забаранялі ляікам тлумачэнне Бібліі, а то і яе самастойнае чытанне. Праўда, біблейныя пераклады на новыя мовы еўрапейскіх народаў працягвалі стварацца і ў такіх умовах, але яны часта не мелі ні пашырэння, ні афіцыйнага прызнання і былі прымітыўныя ў філалагічных адносінах. Рэфармацыя паклала канец такой сітуацыі, абвясціўшы прынцыповую важнасць самастойнага разумення вернікам тэкстаў Бібліі, дзеля чаго неабходным стаў яе пераклад з максімальнай дакладнасцю на народную мову. І пераклады Святога Пісання зрабіліся найбольш істотнай праявай і адметным паказчыкам пратэстанцкага руху ва усёй Еўропе.

Хаця Рэфармацыя была з’явай заходняй (каталіцкай) царквы і заходняй культуры, у сваім распаўсюджанні па Усходняй Еўропе (а таксама на Балканах) яна пранікла ў вобласці, населеныя праваслаўнымі. Мясцовыя пратэстанцкія грамады Беларусі не былі ізаляваныя ад навакольнага праваслаўнага насельніцтва і цікавіліся мясцовай біблейнай традыцыяй праваслаўных славян. Найбольш выразна гэта праявілася ў дзейнасці менавіта Сымона Буднага і Васіля Цяпінскага, што і забяспечыла ім адметнае месца не толькі ў гісторыі беларускай культуры, але і рэфармацыйнага руху.

2

Паходжанне Сымона Буднага дагэтуль застаецца нявысветленым і спрэчным пытаннем. Адзін з пратэстанцкіх гісторыкаў XVII стагоддзя, што жыў у Галандыі, меркаваў (але не ведаў гэтага напэўна), што Будны паходзіў з Мазовіі, дзе даследчыкі пазней адшукалі вёску Буда, вядомую з XV стагоддзя. Але гэта не можа мець пераканаўчага значэння, паколькі на Беларусі, Беласточчыне і нават Літве вядома нямала вёсак з назвай Буда. Важным аргументам супраць мазурскага паходжання Буднага з’яўляецца поўная адсутнасць мазурскіх рыс (саміх па сабе — вельмі адметных і ўстойлівых) у мове яго польскіх твораў. У тую данарматыўную эпоху пісьменнікі не маглі пракантраляваць сваё маўленне і заўжды адлюстроўвалі на пісьме ўласныя дыялектныя рысы. Не такім істотным выглядае і іншы аргумент наконт польскага

паходжання Буднага: актыўнае выкарыстанне ім польскай мовы. Сапраўды, пасля 1562 года ён піша і перакладае толькі па-польску, больш таго, у сваіх польскіх творах называе польскую мову «нашай» і яднае сябе з палякамі. Але падобныя заявы маглі мець рытарычны ці кан'юнктурны характар (выклікаць прыхільнасць аўдыторыі, да якой звяртаецца аўтар).

Будны практычна ўсё жыццё правёў у Беларусі і толькі некалькі разоў выязджаў у Польшчу на сіноды (пратэстанцкія з'езды) – у Падляшша і Малую Польшчу. Сваю літаратурна-тэалагічную дзейнасць ён пачаў творами Катэхізіс (Нясвіж, 1562) на старабеларускай мове, напісаным кірыліцай, кампетэнцыю ў якіх цяжка набыць паляку (нагэтулькі цяжка, што за ўсю гісторыю беларуска-польскіх зносін нельга згадаць іншага такога прыкладу да XIX стагоддзя). Больш таго, Будны добра ведаў царкоўнаславянскую мову і актыўна выкарыстоўваў яе не толькі пры напісанні свайго Нясвіжскага катэхізіса, але і ў сваіх польскіх перакладах Бібліі, смела ўводзячы царкоўнаславянскія ў іх мову. Такое стаўленне да царкоўнаславянскай традыцыі кантрастуе з аб'якавасцю да яе астатніх пратэстанцкіх лідараў Беларусі, у масе сваёй — былых польскіх ксяндзоў, шляхціцаў або мяшчан, што прыбылі з Польшчы і, як правіла, не валодалі мясцовай гаворкай і не выяўлялі цікавасці да мясцовай пісьмовай традыцыі. Цікава, што адзіны дыялектны матэрыял, які знаходзяць даследчыкі ва ўсіх польскіх тэкстах Буднага, — гэта рутэнізмы (усходнеславянскія (пераважна беларускія) элементы), прычым з часам, на працягу дзейнасці Буднага, іх доля толькі павялічваецца.

Усё гэта дае падставы бачыць у Будным выхадца са змешанай польска-беларускай сям'і (такія асобы вядомыя ў XVI стагоддзі), верагодна, з Заходняй Беларусі ці Беласточчыны (г. зн. польска-беларускага памежжа). Таксама нельга выключаць, што хто-небудзь з яго бацькоў або родзічаў меў дачыненне да праваслаўнай царкоўнай традыцыі — гэта дазваляе растлумачыць добрае веданне Будным царкоўнаславянскай мовы і праваслаўнай дагматыкі, а таксама нейкія яго сувязі з праваслаўным Супрасльскім манастыром (на Беласточчыне). Паказальна, што калі ў Нясвіжы вырашылі выпусціць Катэхізіс на старабеларускай мове, то не знайшлі іншага пісьменніка, апрача «паляка» Буднага. Трэба думаць, што фундатары нясвіжскіх друкаў добра разбіраліся, хто перад імі, і наўрад ці сталі б рызыкаваць такой важнай (і далёка нятаннай) прапаган-

Паказальна, што калі ў Нясвіжы вырашылі выпусціць Катэхізіс на старабеларускай мове, то не знайшлі іншага пісьменніка, апрача «паляка» Буднага. Трэба думаць, што фундатары нясвіжскіх друкаў добра разбіраліся, хто перад імі

дысцкай акцыяй, як Нясвіжскі катэхізіс, даверыўшы яе этнічнаму паляку, які ў тагачасных умовах толькі павярхоўна мог быць знаёмы з кірыліцай, старабеларускай і царкоўнаславянскай мовамі.

Але пасля таго, як далейшае выданне старабеларускіх твораў у Нясвіжскай друкарні спынілася (вядомы яшчэ адзін кірылічны друк Буднага з Нясвіжа, які не захваўся, але яго бачылі ў пачатку XIX стагоддзя), Будны перайшоў на польскую мову (ён пісаў таксама па-лацінску). Відаць, гэта абяцала яму большыя перспектывы для ўздыму ў пратэстанцкай супольнасці Беларусі. Не выключаны і сацыяльны матыў: польская мова ў яго свядомасці магла быць звязана са шляхетнасцю, тады як Будны наўрад ці быў шляхціцам паводле паходжання (пра сваё шляхецкае паходжанне не паведамляе ні ён сам, ні хто-небудзь з яго паплечнікаў або наступнікаў). Калі так, то гэта канчаткова разрывае яго сувязь з вёскай Буда ў Мазовіі, паколькі то быў шляхецкі маэнтак.

Праўда, паводле дакументальных крыніц было вызначана, што прадстаўнік мазурскай Буды вучыўся ў 1544 годзе ў Кракаўскім універсітэце. Але калі гэта іншая асоба, а не пратэстанцкі перакладчык, што дзейнічаў у Беларусі, тады ўзнікае пытанне, дзе і як Будны мог добра зведаць біблейныя мовы, а таксама набыць грунтоўную філалагічную падрыхтоўку, уласціваю яго перакладам.

3

Відаць, Будны меў гарачы тэмперамент і няўрымслівы імпэт. Гэта бачна ўжо па стылістыцы Нясвіжскага катэхізіса, дзе ўжываецца шмат адметных дыскурсіўных сродкаў: пералікі, паўторы, сінанімізацыі і сінанімічныя пары, рытарычныя пытанні, выгукі і інш. Але падобная стылістыка ўласцівая і яго пазнейшым палемічным творах на польскай мове. З біяграфіі Буднага вядома, што

ён імкнуўся (часта з уласнай ініцыятывы) брацца за складныя працы ў галіне біблейстыкі і філалогіі. Галоўнай яго справай стаў пераклад Святога Пісання на польскую мову, што на працягу 1570-х гадоў выдаваўся ў выглядзе крыху адменных версій у розных мястэчках Беларусі (Нясвіж, Лоск). Значэнне гэтых выданняў тым большае, што яны з'яўляліся не толькі перакладамі, але і давалі філалагічную крытыку тэксту і эксплікацыю перакладчыцкай працы — у выглядзе каментараў (маргіналій, г. зн. заўваг на полях, ці «прыпісак», г. зн. заўваг напрыканцы твора). Але Будны часам дапускаў радыкальныя і адвольныя змены ў сакральным тэксце, каб абгрунтаваць свае ўласныя погляды. Гэта выклікала нараканні і абурэнні з боку яго папличнікаў і адзінаверцаў, змусіўшы іх да цензуры перакладаў ці нават санкцый супраць самога перакладчыка.

У сваёй працы Будны шырока выкарыстоўваў розныя пераклады і нават варыянты арыгінальных крыніц, што рабілася як з мэтай паляпшэння перакладу, так і крытыкі біблейнага тэксту (што вяло да змен і інтэрпрэтацый, не заўжды аб'ектыўных). Такі метада адпавядаў вымогам тагачаснай біблейстыкі. Мэта гэтых аперацый была высакародная: аднавіць тэкст Святога Пісання ў яго былой чысціні, страчанай за стагоддзі няўважлівай перапіскай і памылковымі тлумачэннямі. На практыцы ж дасягнуць гэтага не заўсёды ўдавалася.

Паказальна, што нават пры стварэнні сваіх польскіх біблейных перакладаў Будны звяртаўся да царкоўнаславянскай Бібліі, запазычваючы адтуль сінтаксічныя канструкцыі і лексіку, а часам нават парадак слоў. Гэта схіляе да думкі, што ён перакладаў не столькі паводле арыгінальных крыніц, колькі паводле царкоўнаславянскага перакладу (які сам быў вельмі падобны да гэтых крыніц). Сімптаматычна, што гэта не заўважалася яго польскамоўнымі чытачамі, якія

Відаць, Будны меў гарачы тэмперамент і няўрымслівы імпэт. Гэта бачна ўжо па стылістыцы Нясвіжскага катэхізіса, дзе ўжываецца шмат адметных дыскурсіўных сродкаў: пералікі, паўторы, сінанімізацыі і сінанімічныя пары, рытарычныя пытанні, выгукі і інш.

прыпісвалі каструбаваты стыль перакладаў Буднага яго літаралізму, памкненню перакладчыка наблізіцца да арыгіналаў Святога Пісання. Згодна з духам сваёй эпохі Будны паведамляў, што яго пераклад выкананы з біблейных моў, але такімі дэкларацыямі суправаджалася кожнае пратэстанцкае выданне таго часу. На самай справе перакладчыкі, нават рэфармацыйныя, нярэдка выкарыстоўвалі дасяжныя ім іншыя пераклады.

Можна таксама звярнуць увагу на некаторыя асаблівасці афармлення сакральнага тэксту ў Буднага. Так, ён адзіны з усіх пратэстантаў Рэчы Паспалітай асмеліўся змяніць парадак евангелляў, змясціўшы пасля Евангелля паводле Мацвея і Марка адразу Іаана і толькі потым Луку, што выглядала надта радыкальна, але ніякага прынцыповага значэння не мела. У старажытнасці ў розных частках хрысціянскага свету існавалі розныя парадкі размяшчэння чатырох евангельскіх кніг (Тэтраевангелля) — яны выступалі ў самых разнастайных камбінацыях. Іншай істотнай навацыяй Буднага стала ўвядзенне падзелу новазапаветнага тэксту на «славянскія раздзелы», г. зн. зачалы (перыкопы) паводле царкоўнаславянскай версіі, што не было ўласціва заходняй традыцыі (якая аддавала перавагу іншаму падзелу — на «главы»). Гэта было зроблена «на жаданне браці мілай з народу руськага» і пасля Буднага набыло папулярнасць у многіх польскіх біблейных выданнях канца XVI — пачатку XVII стагоддзя. Невядома, ці сапраўды тое дапамагала чытачам «з народу руськага», але відавочна надавала публікацыі выгляд грунтоўнасці.

Цікава, што многія асаблівасці афармлення сакральнага тэксту ў выданнях Буднага прысутнічаюць і ў выданні Цяпінскага, што можна тлумачыць арыентацыяй апошняга на першага, але можна разглядаць і наадварот, як запазычанне Будным ў Цяпінскага. Напрыклад, падзел на зачалы складае агульную традыцыю для царкоўнаславянскіх новазапаветных тэкстаў, з якімі актыўна працаваў Цяпінскі.

4

Пра жыццё Васіля Цяпінскага, папличніка і сучасніка Буднага, вядома зараз ужо нямаю (захаваўся шмат розных актавых звестак XVI стагоддзя пра шляхціцаў Цяпінскіх), хаця ў яго біяграфіі ўсё яшчэ застаюцца белыя плямы. Толькі адносна нядаўна было высветлена, што адначасова ў адным рэгіёне жылі два Васілі — стрыечныя браты Цяпінскія: адзін з іх валодаў маёнткам Цяпіна пад Чашнікамі, а другі —

маёнткам Амельяновічы (ці Амельяноўшчына) пад Маладзечнам, ён жа быў жанаты на Соф'і Жызэмскай, пляменніцы Астафея Валовіча. Менавіта гэтага Васіля даводзіцца лічыць перакладчыкам Евангелля на старабеларускую мову.

Да цяперашняга дня захаваліся толькі два паасобнікі друкаванага перакладу, выдадзенага Цяпінскім, аднак яны не зусім поўныя: ахопліваюць толькі цалкам Евангелле паводле Мацвея і большую частку Марка. Вядома таксама рукапісная прадмова самога Цяпінскага да гэтага перакладу, у якой паведамляецца, што выйшлі першыя два Евангеллі і пачатак Лукі, г. зн., прыкладна палова Тэтраевангелля. Паводле ж тытульнага ліста выдання становіцца зразумела, што Цяпінскі збіраўся апублікаваць усё Тэтраевангелле ў якасці першай часткі і затым рэшту Новага Запавету ў якасці другой часткі. Што яму перашкодзіла гэта зрабіць — застаецца толькі меркаваць. Дарэчы, і сама яго прадмова, хутчэй за ўсё, таксама была надрукаваная, аднак захавалася толькі ў рукапісе — верагодна з-за таго, што друкаваная версія (яна была большая за рукапісную) змяшчала непажаданыя для праваслаўнага перапісчыка (у Супрасльскім манастыры) выказванні. Між іншым, таксама вядомы партрэт Цяпінскага — ён нібыта быў знойдзены ў пачатку XX стагоддзя, але зараз гэта знаходка страчаная, засталася толькі копія партрэта, якая цяпер паўсюдна і рэпрадукуецца.

Невядома, дзе і кім быў надрукаваны пераклад Цяпінскага: верагодна, гэта адбылося недзе ў паўночна-заходняй Беларусі каля 1574 года; малаверагодна, што друкаром быў сам Цяпінскі, — тагачаснаму шляхціцу-землеўладальніку такі заняткаў наўрад ці пасаваў. Ва ўсялякім выпадку, Евангелле не маглі надрукаваць у Цяпіне, паколькі гэты маёнткаў тады знаходзіўся на мяжы з маскоўскімі ўладаннямі і ў любы момант мог стаць аб'ектам рабаўніцтва (Полаччына на той час была захопленая маскавітамі). Цікава: у наборы перакладу маюцца адрозненні, што сведчыць пра нейкія спыненні набору ці змены наборшчыка. Безумоўна, друкарня Цяпінскага была немажонная.

Як вынікае з прадмовы, друкарня была заснавана самім Васілём Цяпінскім з уласнай маёмасці і працавала за яго сродкі, якіх яму не хапала на выданне свайго перакладу. Верагодна, пэўную падтрымку ў гэтай справе яму аказвала пратэстанцкая грамада, у якой Цяпінскі мог займаць пэўны пост, магчыма, «міністра» (святара) ці казнадзёра (прамоўцы). Звы-

чайна ў пратэстантаў такія пасады займалі найбольш адукаваныя і дасведчаныя асобы. У сувязі з гэтым незразумела, дзе і як Цяпінскі атрымаў адукацыю, паколькі яго пераклад выкананы на высокім узроўні, не горшым за Буднавы.

Аналіз паказаў, што Цяпінскі хаця і заснаваў свой пераклад на царкоўнаславянскім тэксце, аднак кансультаваўся з грэчаскімі і лацінскімі выданнямі Святога Пісання, што здзейснілі ў XVI стагоддзі заходнееўрапейскія гуманісты. Для сваёй працы ён вельмі шырока выкарыстоўваў польскі пераклад Сымона Буднага і пераклад Брэсцкай, ці Радзівілаўскай Бібліі 1563 года, спарадычна звяртаўся і да ўсіх астатніх тагачасных польскіх перакладаў і нават да нямецкага перакладу Марціна Лютэра. Пры гэтым пераклад Цяпінскага выкананы вельмі паслядоўна: ён імкнецца па магчымасці перадаць усе элементы свайго царкоўнаславянскага арыгінала, нават тыя, што здаюцца дастаткова зразумелымі: творіць ён перакладзена як *чинити, погубити* — як *згубити, убити* — *забити, требовати* — *потребовати, бжество* — *утеканье, девица* — *девка, человеки* — *люди, пагуба* — *погибель, злый* — *лихий, сей* — *тот, той* — *тот, в гору* — *на гору, при корени* — *подле кореня* і інш. Разам з тым нямала элементаў яго арыгінала, як правіла, агульнаславянскіх, было захавана ў перакладзе. Падобны падыход не часта сустракаўся ў старабеларускіх перакладчыкаў. Напрыклад, у Нясвіжскім катэхізісе Будны пакінуў большасць біблейных цытат на царкоўнаславянскай мове, без перакладу. Гэта было зроблена яўна ў разліку на праваслаўных чытачоў — прадстаўнікоў духавенства. Верагодна, і евангельскі пераклад Цяпінскага прызначаўся гэтай аўдыторыі.

5

Евангельскі пераклад быў выдадзены Цяпінскім у выглядзе дыглоты (публікацыі на дзвюх мовах), калі на старонцы змешчаныя два слупкі на розных мовах: адзін — на старабеларускай, другі — на царкоўнаславянскай. Такія выданні былі распаўсюджаныя на Захадзе і прызначаліся вучоным. Пасля Цяпінскага на Беларусі і ў Украіне свет пабачыла яшчэ некалькі кірылічных дыглот, аднак іх выданне на ўсходнеславянскіх землях спыняецца ў першай палове XVII стагоддзя. Друк Цяпінскага адметны яшчэ і тым, што мае маргіналіі, у якіх беларускі пратэстант прыводзіў варыянты перакладу з іншых крыніц (у асноўным польскіх), выкарыстаных ім для

працы, а таксама розначытанні з царкоўнаславянскай версіі Тэтраевангелля. Якраз гэтыя апошнія розначытанні найбольш цікавыя. Справа ў тым, што царкоўнаславянская версія, якая ўпершыню ўзнікла ў IX стагоддзі дзякуючы перакладчыцкай дзейнасці славянскіх першаасветнікаў Кірылы і Мяфодзія, у XVI стагоддзі мела ўжо шмат перакладаў і рэдакцый. Навука даведлася пра гэта толькі ў XIX стагоддзі, а вызначыць канкрэтны набор розначытанняў змагла толькі ў XX стагоддзі. Цікава, што Цяпінскі ведаў пра іх існаванне яшчэ ў другой палове XVI стагоддзя, прычым яго набор такіх паказальных розначытанняў блізкі ці супадае з наборам сучасных даследчыкаў. Ён прывёў розначытанні гэтых царкоўнаславянскіх рэдакцый і перакладаў у маргіналіях свайго выдання. Гэтыя рэдакцыі ці пераклады ён назваў «перакладам тэтра» і «перакладам апракаса» (яго чытанні Цяпінскі цытаваў найбольш, паколькі гэтаму перакладу ўласцівая вельмі адметная лексіка), а таксама некаторыя іншыя пераклады. Аналіз твора сведчыць, што Цяпінскі сапраўды працаваў з апракасамі (даўні зборнік евангельскіх і/ці апостальскіх фрагментаў, прызначаны толькі для набажэнства), якія ва ўсходніх славян перасталі функцыянаваць пасля XIV стагоддзя. Незразумела, ці сам Цяпінскі высветліў існаванне гэтых рэдакцый, ці ён толькі скарыстаў звесткі на гэты конт, што існавалі на той час у праваслаўных колах, — некаторыя моманты дазваляюць схіляцца да апошняй гіпотэзы.

Паказальна, што вылучэнне (і эксплікацыя ў сваім выданні, у маргіналіях) розных царкоўнаславянскіх рэдакцый было набыткам толькі Цяпінскага, Сымон Будны пра гэта не ведаў. У лепшым выпадку ён мог карыстацца сучаснымі яму рукапісамі, а таксама выданнямі, што на той момант выйшлі ў Маскве. Так, у сваёй прадмове 1574 года Будны крытыкуе выданні Івана Фёдарова і Пятра Мсціслаўца, як выкананыя з недасканалых узораў, а таксама згадвае маскоўскія Евангеллі, што выйшлі да 1564 года (яны цяпер вядомыя як ананімныя). Менавіта адно з гэтых маскоўскіх ананімных выданняў і паслужыла Цяпінскаму арыгіналам для перакладу і крыніцай для публікацыі ў яго дыгलोце.

Невядома, наколькі шырока выкарыстоўвалі нашчадкі здабыткі Цяпінскага ў галіне тэксталагіі царкоўнаславянскага Евангелля. Маюцца ўскосныя доказы, што да іх звяртаўся Мялецкі Смятрыцкі. Апрача таго, адзін паасобнік друкаванага Евангелля пэўны час захоўваўся ў Супрасльскім манастыры, а другі мог знаходзіцца ў стараабрадцаў на рускай Поўначы да

XIX стагоддзя. Верагодна, у гэтым выпадку іх увагу прыцягвалі маргіналіі Цяпінскага.

На жаль, лёс не спрыяў працы Цяпінскага. Яго пераклад як даробак пратэстанта быў, здаецца, у асноўным праігнараваны бліжэйшымі нашчадкамі, перш за ўсё ў праваслаўных колах. Пратэстанцкія супольнасці ў Беларусі з XVII стагоддзя канчаткова перайшлі на польскую мову, а таму не маглі мець цікавасці да старабеларускага здабытку аднаго са сваіх папярэднікаў. Таму не дзіва, што помнік зьярога ў двух дэфектных паасобніках. Больш пашчасціла Нясвіжскаму катэхізісу Буднага, ад якога захавалася больш за дзясятка паасобнікаў. Паводле сведчанняў пачатку XVII стагоддзя яго праца была вельмі папулярная сярод праваслаўнага і ўніяцкага духавенства, асабліва ніжэйшага, якія, відаць, чэрпалі з яе тыя ці іншыя дактрынальныя палажэнні і тэалагічныя аргументы. Паказальна, што для іх не быў перашкодай іншаканфесійны характар Катэхізіса, тое ж справядліва і для Евангелля ў перакладзе Цяпінскага. Паасобнік гэтага друку быў уплечены ў рукапісны зборнік антыкаталіцкіх і палемічных твораў, створаны ў 1580 годзе ў Супрасльскім манастыры. У сваю чаргу і Будны, і Цяпінскі ў сваёй працы звярталіся да самых розных крыніц, незалежна ад іх дактрынальнага кірунку. Гэта сведчыць, што на Беларусі існавалі ўмовы і магчымасці для дастаткова бесканфліктнага суіснавання і спалучэння розных моўных, культурных і рэлігійных традыцый, іх плённага ўзаемадзеяння і ўзаемапраанікнення.

Даследчыкі справядліва лічаць працы Буднага і Цяпінскага, незалежна ад ступені іх успрымання і распаўсюджвання, выдатнымі з'явамі сярод іншых помнікаў той эпохі на народных мовах. Руплівая праца з рознымі арыгінальнымі і старажытнымі крыніцамі складае галоўную рысу дзейнасці двух беларускіх бібліеістаў, адрозніваючы іх ад большасці перакладчыкаў таго часу. Змяняльна, што гэтыя пераклады ўзніклі тады, калі біблейныя доследы на Захадзе дасягнулі свайго апагею. Відаць, мела месца шчыльнае засваенне і творчае выкарыстанне здабыткаў заходніх гуманістаў беларуска-польскімі пратэстантамі. Аднак бібліеісты Беларусі пайшлі далей. Яны звярнуліся да царкоўнаславянскай спадчыны, дадаўшы да яе гуманістычныя распрацоўкі заходніх вучоных. Гэта сведчыць пра высокі навуковы ўзровень беларускіх філолагаў той эпохі, пра самастойнасць і смеласць іх думкі, іх навуковага пошуку.